

Categoriile de indici constanți de coeziune textuală integrală

de

PETRU ZUGUN

L'auteur a constaté, dans une perspective textologique, qu'il existe des catégories d'indices constants de cohésion textuelle occurrents dans des catégories de textes spécifiques : les numéraux, les incipit répétés constamment, les refrains, l'anaphore, l'épiphore, la rime généralisée, les mots-thème, les syntagmes répétés constamment etc., propres, surtout, aux poésies à forme fixe, intégralement cohésives.

Ces catégories de textes se différencient des autres textes – le roman, la nouvelle, la ballade etc. – dont les indices cohésifs textuels n'ont pas d'occurrences généralisantes et donc structurées intrinsèques.

Obișnuit, indicii de coeziune textuală și, mai ales, de combinații ale lor variază în fiecare text și sînt deci specifici lui, așa cum se constată în studii de textologie¹, însă există și categoria indicilor *constanți* și deci *comuni* mai multor texte, indiferent de stil funcțional sau de tip stilistic, și coezivi textual integral, iar acest fapt are o importanță anumită, care trebuie relevată.

Textele structurate pe indici coezivi intrinsec și ocurenți în toate substructurile componente – în poeziile cu forme fixe, de exemplu – se deosebesc de cealaltă categorie de texte – romanul, nuvela, schița, basmul, balada ș.a. – prin realizarea integrală a funcției coezive, reflectate și de definițiile lor, astfel că cele corespunzătoare în alte limbi decît româna – în care exemplificăm aproape exclusiv – au indici coezivi textual încadrabili în aceleași categorii funcționale, ei asigurînd astfel, decisiv, unitatea culturală multilingvă și panlingvistică, pe plan mental.

În consecință, lucrarea noastră are menirea de a spori, din perspectivă dominant textologică, exemplificarea coeziunii textuale integrale. Exemplificarea se va baza, economic, pe texte scurte și relativ cunoscute, de multe ori numai pe fragmente de texte, reîntregibile prin apel la originalele lor (în cazul textelor

¹ Considerăm cunoscute lucrările de teorie a textului (numeroase) și de investigație a lor (puține, mai ales în lingvistica românească), astfel că le cităm numai pe unele din cele care cumulează aspecte de metodă : Eugenio Coseriu, *Linguistica del testo*, Carocci Editore, Roma, 2002 ; Emanuel Vasiliu, *Introducere în teoria textului*, Editura Științifică, București, 1990 ; Carmen Vlad, *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994 ; C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. al II-lea, *Sintaxa*, Institutul European, Iași, 2002, p. 1092-2000, Bidu-Vrănceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2005. În toate situațiile, autorii au în vedere părți de texte, nu textele în întregime. Exemplificarea noastră are în vedere altă categorie de indici, aceea precizată în titlul lucrării.

foarte cunoscute, menționăm doar titlurile lor)². Nu epuizăm categoriile de indici coezivi, nici, desigur, textele integrabile în categorii, considerând suficientă dubla exemplificare (sporită, uneori). Ei sînt coezivi structural, deci funcțional intrinsec. Numai o monografie specială îi va putea releva integral, noi oferind, în spirit universitar, premisele monografiei. Principiul general al identificării indicilor coezivi textual constă în observarea repetării lor în același text, astfel că, teoretic, orice unitate a limbii poate dobîndi, prin repetare, singură sau grupată cu alte unități, calitatea pe care o relevăm. Ordinea prezentării indicilor se bazează, în principiu, pe frecvența lor, identificată intuitiv. Indicii sînt părți de vorbire, segmente de text repetate, figuri de stil, prozodici ș.a., relevați aici selectiv. Ei sînt părți din contexte, fraze și propoziții diferite și variate semantic gramatical, pe care le unesc în același *text*.

A.În texte fără forme fixe

1. *Numeralul* de orice fel, dar, mai des, cel cardinal și cel ordinal, este cel mai utilizat indice coeziv textual, în texte foarte variate tematic – științifice, juridico-administrative, literare ș.a. – delimitînd, cumulate, contexte și asigurînd unirea acestora în texte, exemplificarea de orice fel fiind, deci, în principiu, inutilă. Facem, totuși, o excepție pentru texte aparținînd stilului literar artistic, care s-ar părea că nu cunoaște acest indice.

Cele 1001 povești arabe din cunoscuta colecție cu acest nume sînt corelate cu cîte una din „noptile” în care au fost „spuse” inițial, fragmentate intenționat.

O categorie de ghicitori cultivă expres numeralul – în calitate de ambreior – , repartizat în două contexte inegale și diferite structural, între ele și următoarele două ghicitori despre „cartofi”: „Pusei *una*, găsii *două*,/ Pusei *două*, găsii *nouă* /.../” și despre „porc”: „*Unu* ară,/ *Doi* se miară,/ *Patru*-mping /.../”. În următoarea cugetare a lui N. Iorga, numeralul cardinal coexistă cu cel ordinal: „Sînt *trei* morale: morala vieții, o cît de grea! Morala predicei, o, cît de ușoară! și morala științei, care cercetează la cea *dintîi*, ignorează pe cea de-*a doua* și duce la indiferența *pentru orice* morală”. Numeralul ordinal are rolul coeziv principal în cunoscuta poezie a lui G. Topîrceanu *Expunere de motive. Pentru ce n-am concurat niciodată la premiile Academiei*: „*Întîi*, fiindcă mi-a fost lene / *Al doilea*, nu-s modernist/ Sentimental ca Demostene/ Și nici ca Blaga – futurist.../ *Al treilea*, mi-e imposibil /.../ *Al patrulea* – sînt mizantrop,/ *Al cincilea*, din fudulie /.../ *Al unsprezecelea* – valuta/ Reduce-o parte din talent /.../ Și-*al doisprezecelea* – nu pot,/ Fiindcă printre dumneavoastră / E unul cîrn și idiot...”. De asemenea, poeziile lui Ion Minulescu oferă numeroase exemple de coeziune textuală realizată prin numerale (*Romanța celor trei romanțe, Romanța celor trei corăbii*,

² Exemplificarea se bazează pe lecturile noastre, comune cu cele ale multor cititori și pe deosebit de valoroasa antologie *Poezii cu formă fixă*, realizată de Gh. Cardaș, Editura Albatros, București, 1973. Alte exemple au fost extrase din texte și autori citați în text. Considerăm cunoscute definițiile stilurilor funcționale și ale speciilor literare, astfel că nu le reluăm.

Romanța celor trei galere și în alte peste zece „romanțe” etc.). De asemenea, *Trei năframe (Motiv maghiar)* de Dimitrie Anghel este structurat pe incipitul – numeralul *trei* – repetat în celelalte trei strofe.

În stilurile funcționale neartistice, în funcție de numeral, sînt utilizate litere (ale alfabetului român, grecesc ș.a.).

2. Repetat, intenționat constant, în tot textul același *cuvînt* (oricare), *aceeași sintagmă sau aceeași îmbinare stabilă de cuvinte, propoziție și frază* asigură, adeseori, coeziunea textuală, între situațiile mai des întîlnite fiind și următoarele.

a) Verbul predicat *a venit*, ocurent în incipitul celor trei strofe ale cunoscutei poezii *Cîntec* de G. Coșbuc sau imperativul *dormi!*, repetat de zece ori, la începutul fiecărei strofe, în poezia *Litanii pentru miezul nopții* de Ion Minulescu; deosebit de multe poezii ale lui G. Bacovia (*Plumb, Decor, Lacustră, Gri* etc.), sînt structurate pe repetarea aceluiași cuvînt, specific fiecăreia, „plumb”, „gri”, „violet”, „negru” ș.a., cuvinte care apar din titlu pînă în ultimul vers.

b) *Organizarea textuală* pe anumite serii lexico-gramaticale – termeni limitați numeric și dispuși într-o ordine imuabilă – constituie un indice coeziv textual indubitabil.

În *Lexicologia limbii române. Prelegeri*, Editura Tehnopress, Iași, 2000, p. 248, am remarcat textul poeziei *Veșniciei* de Lucian Blaga pentru organizarea lui pe seria unor verbe „copulative” concepute ca sinonime, „se cheamă”, „este”, „se numește” ș.a.

La *numeral* (care are o poziție privilegiată, totuși, vezi *supra*) adăugăm pronumele de persoana a 2-a singular și verbul acordat, în sonetul lui M. Eminescu *Cînd însuși glasul inimilor tace*; apoi, succesiunea pe ore a evenimentelor narate, precum cele din aproape 36 de ore, în schița *La Paști* de I.L. Caragiale; *numele zilelor săptămîinii* (cumulate, eventual, cu alte unități repetitive), ca în textul unui cunoscut cîntec popular de petrecere: „*C-așa sînt oamenii buni / Se îmbată pînă luni / [...] C-așa sînt oameni ca noi / Se îmbată pînă joi / C-așa sînt oamenii tineri / Se îmbată pînă vineri*” etc., și în unul dintre „motivele italiene” prelucrate de Dimitrie Anghel: „*Frumoasă ești tu luna, dragă / Și marțea mai frumoasă ești, / Ca steaua miercuri strălucești /... / Ș-apoi duminica, frumoasă, / Cum n-ai fost săptămîna toată*”.

Numele anotimpurilor, precum în „ciclul” lui I. Minulescu *Strofe pentru cele patru anotimpuri* și „cugetarea”- îndemn a lui N. Iorga: „Nu fi secerător de *ianuar*: chiar dacă ai putea topi toată zăpada ce este, va veni alta /.../ *Mai* are înțeles și taină /.../ *Ți-e frig în septembrie /.../ Decembrie?* Mîni reci, albe se coboară bune deasupra ta /.../”. Sînt, de asemenea, binecunoscute, ciclul poetic *Calendarul viei* din volumul *Satul meu*, segmentat în contexte, al lui Ion Pillat închinat anotimpurilor, conținînd în titluri numele lor populare, și ciclul conceput identic structural de Ion Minulescu, *Calendarul*, care este și el un tip de text structurat coeziv cumulînd serii semantice și fiind direcționat spre un anumit gen,

cel cronologic, de informație, meteorologică în special. În cugetări structurate lexicografic, polisemia contextuală este relevată prin cele două părți constitutive, precum în *Poeme într-un vers* de Ion Pillat – „Poemul într-un vers Un singur noi, dar câte ecouri în păduri” – sau în cugetarea lui N. Iorga: „*Flori uscate* – amintiri, *flori de ceară* – iluzii, *flori de târg* – sentimente de societate, *flori de gheață* – poezia bătrâneții”. Pot fi identificate și alte cîmpuri și serii ale lor cu aceeași funcție coezivă textual (*numele vocalelor*, într-o cunoscută poezie a lui Arthur Rimbaud, cu imitații în mai multe limbi, inclusiv română ș.a.).

c) Repetarea *incipitului*, precum incipitul „Și dacă” în binecunoscuta poezie cu același titlu a lui M. Eminescu, precum și în unica frază (catren) a textului „Și dacă de cu ziuă se-ntîmplă să te văz, / Desigur că la noapte un tei o să visez / Iar dacă peste ziuă eu întîlnesc un tei / În somnu-mi toată noaptea te uiți în ochii mei”.

d) *Refrenul*³ are rol coeziv textual prin chiar definiția lui. Sînt binecunoscute refrenele „noapte bună” din poezia lui M. Eminescu *Somnoroase păsărele* și refrenul „de ce nu-mi vii?” din poezia cu același titlu a aceluiași poet; de asemenea, sînt cunoscute numeroasele poezii bazate, coeziv, pe refren ale lui G. Bacovia, precum *Plouă*, *Nervi de primăvară*, *Balet*, *Ecou*, cu refrenul (polemic) „tu, n-ai venit!”, transformat în ultimul vers al poeziei în „nu mai veni”. Un refren interesant, prin caracterul lui de xenism sintactic (minifrază explicativă), este *Non idem est si duo dicunt idem* (a doua propoziție este concesivă) al poeziei lui M. Eminescu *Noi amîndoi avem același dascăl*, repetat în finalele celor cinci strofe, fiecare de câte șase versuri, ale poeziei.

Combinarea incipitului cu refrenul asigură o coeziune deosebită cunoscutei poezii *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* a aceluiași poet.

e) *Anafora* este, de asemenea, un factor coeziv textual general, precum anafora „și azi” relaționată cu incipitul adverbial „acuma”, în poezia lui M. Eminescu *Nu mă înțelegeți...*, de asemenea binecunoscută.

Prin structura ei, glosa reprezintă un exemplu convingător de *anaforă prozodică* (denumirea ne aparține), *Glossa* eminesciană, foarte cunoscută, fiind cel mai strălucit exemplu care poate fi invocat în acest sens (vezi și *infra*); să se (re)vadă și numeroasele sonete ale lui Mihai Codreanu ș.a., cu structuri sintactice similare cu acelea ale glosei.

f) *Epifora* „din cînd în cînd” este parte constitutivă a fiecărui vers (cu o singură excepție) al poeziei cu același titlu editorial al unei poezii „postume” de M. Eminescu: „Eu te-am iubit îmi pare-un veac, tu nici măcar *din cînd în cînd*! / Și nici n-ai vrut să alinezî al meu amar *din cînd în cînd*” – primele două versuri – „L-al tău trecut eu mă gîndesc cu-atît amar *din cînd în cînd*” – versul al 25-lea, ultimul. Textul poeziei *Cînd te doresc* al aceluiași poet este coeziv structural

³ Vezi Tudor Vianu, *Observații asupra refrenului*, în volumul *Studii de poetică și stilistică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968, p. 9-28.

îndeosebi prin epifora „încet-încet” din finalul tuturor versurilor: „Cînd te doresc eu cînt *încet-încet*” (primul vers) și „Plec capul la pămînt *încet-încet*” (ultimul vers).

g) *Rime* repetate în întreg textul constituie un factor și un indice coeziv textual deosebit de eficient și de convingător. Exemplele sînt numeroase, între ele și cele ce urmează, selectate din poeziile cu forme fixe – glosa, gazelul, rondelul, pantumul și trioletul, coezive în grad foarte înalt prin rimă (combinată, adeseori, cu indici coezivi precizați *supra*).

h) Împreună cu monorima, sau independent de ea, *măsura unică* a versurilor și/sau *ritmul constant* asigură, de asemenea, unitatea textului prozodic (exemplificarea este, din nou, facilă).

B.În poeziile cu forme fixe

a) *Gazelul*, precum *Lupta vieții* de G. Coșbuc, reprezintă o categorie de text a cărei coeziune generală este asigurată de monorima în *-or* (aici), comună tuturor distihurilor numeroase: *vor, lor, tînguitor, dor* etc., dar și prin incipitul *lor*, reluat în final. În alt gazel, al aceluiași autor, aceeași funcție o are rima în *-op*, comună tuturor distihurilor (opt) ale gazelului *Picurii cu strop de strop/ Fac al mărilor potop* (primul distih) al aceluiași poet.

b) În *rondeluri*, rimele comune, parțial, mai multor strofe, de la prima la ultima, se cumulează cu repetiții constante, între exemple fiind *Rondelul rozelor de august* – cu rima în *-înt* și cu revenirea sintagmei „mai sînt” și a adjectivului „parfumate” și, cu rimele *rară-pară-vară-mbătară-purtară, subțiratici-singuratici-primăvăratatici-extatici*, dublate de repetarea incipitului la mijloc și în final, în *Rondelul crinilor* al aceluiași poet.

c) *Pantumul* (foarte puțin cultivat), bazat pe repetări de orice unități lingvistice și prozodice, pe paralelisme sintactico-lexicale (regente + atributive) și pe sinonime contextuale etc., reprezintă alt tip de text unitar în grad foarte înalt. În pantumul *La moartea lui Vlaicu*, de Gridim: „*Icar cutezător, Prometeu nemuritor [...] goana / ce-ai pus-o în supremul zbor, Icar-Prometeu*”, „goana”, „icoana” ș.a.; să se vadă și pantumele lui Cincinat Pavelescu (*Pantum* ș.a.).

d) *Trioletul* (și el foarte puțin reprezentat la noi) ilustrează, de asemenea, texte cu un grad ridicat de coeziune prin repetări de lexeme, forme flexionare, sintagme, rime ș.a., precum în trioletul *Triolet* de J. B. Hétrat, „ușurele-mărgel”, „triolete” și „șesînd”, „șir de triolete”, „versuri scurte, ușurele” ș.a.; să se vadă și trioletele parnasienilor francezi. Se reiau astfel, repetat, părți de propoziție, propoziții și chiar fraze. În poeziile cu forme fixe repetițiile sînt sistematice, programate, regulate și, parțial, cel puțin, independente de voința și chiar de mesajele pe care le exprimă, astfel că, în cazul lor, forma impune fondul, în măsură apreciabilă.

C. În texte organizate pe structuri categoriale ale discursului

Monologul textual, pentru care vezi *Dușmancele*, *La oglindă*, *Sub patrafir*, *Nu te-ai priceput* ș.a. de G. Coșbuc (în ultima poezie, titlul, incipiturile strofice și refrenul, cumulate), *dialogul*, *interogațiile* dublate de *răspunsuri*, *alternanța replicilor* asigură, pe rând sau cumulat, direct și prin revenirea aceluiași categorii gramaticale, coeziunea multor texte, fapt binecunoscut. Textele *dramatice* sînt structurate, cum se știe, pe figurile de discurs precizate în subtitlu, însă există și exemple de opere literare în proză, precum unele *schite* ale lui I. L. Caragiale (*Situațiune*, *Cadou*, *Ultima oră*, *Petițiune*, *Căldură mare*, *Bacalaureat* ș.a.) și ale altor prozatori structurate în întregime pe dialog.

Dialoguri filozofice de tip socratic sînt organizate pe același principiu dialogal. Pentru poezie, este foarte cunoscută *Satira 19 (Pisălogul)* a lui Horațiu.

Cum este cunoscut, baladele populare *Miorița* sînt structurate pe dialogul între Cioban și Mioriță (excepție făcînd, firesc, incipitul și, în unele, finalul). Alte balade, organizate similar, sînt (la V. Alecsandri): *Năluca*, *Cucul și turturica*, *Blăstemul*, *Bogatul și săracul*, *Stejarul și cornul* ș.a.

Interogații repetate alternante cu răspunsuri asigură unitatea monologului în poezia lui G. Coșbuc, *Baladă*: „Sînt eu de vină, mamă? / Sînt eu de vină-acum? El m-a-nfîlnit odată / În zori de zi pe drum /... / Sînt eu de vină, mamă, / Sînt eu de vină-acum?”, fiecare strofă (3x12 versuri și 1x24 versuri) încheindu-se cu aceeași întrebare: „Ori ce era să fac?”. Exemple puțin cunoscute de alternanță a replicilor sînt în „motivul popular” *Nevasta credincioasă* (după J. Moréas) de D. Anghel: (după precizarea circumstanțelor de loc): „«Bujorule de fată /... / Din ciutura ta plină / Ne lași să bem și noi?»” /... / «Sînt șapte ani în capăt / Acuma la Florii, / De cînd mi-i dus bărbatul... » /... / «De ce s-aștepți zadarnic / Cînd dînsul a murit /... / » /... / «Aveai supt sîn o fragă /... / » / «Te cred acuma, tu ești iubitul meu pierdut... » [...]” și *Serenadă* (după Jean Aicard) de același poet. Cînd domină structural textele, precum în exemplificarea de mai sus, acești indici coezivi textuali sînt constanți și le acordă unitate deosebită și specifică, mai ales cînd sînt cumulați. Se poate observa că în inventarul indicilor constanți coezivi structural nu am inclus „elementele de relație sintactică”, binecunoscute, pe care noi, spre deosebire de textologii pe care i-am studiat, îi considerăm atextuali, deci specifici unităților sintactice, pretextuale (și precontextuale).

În toate situațiile de textualitate exemplificate (precum și, neîndoielnic, în altele) limitarea la segmente pretextuale – parte de propoziție, propoziție, frază și chiar context, considerate, fiecare, în sine, adică neraportate explicit la textul integrator – limitează inacceptabil posibilitatea perceperii integrale a mesajelor și transformă analiza lingvistică într-un scop în sine, pur lingvistic, necesar, neîndoielnic, dar numai din perspectivă textologică integratoare,

perspectivă pe care ne-o impune imperios, mult mai mult decât alți indici coezivi, *indicii constanți coezivi structural*, categorie funcțională largă din care fac parte și cei precizați.

Izvoare

Cardaș, Gheorghe, *Poezii cu formă fixă*, Editura Albatros, București, 1973.

Bibliografie

Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2005.

Coserio, Eugenio, *Linguistica del testo*, Carocci Editore, Roma, 2002.

Dimitriu, C., *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. al II-lea, *Sintaxa*, Institutul European, Iași, 2002.

Vasiliu, Emanuel, *Introducere în teoria textului*, Editura Științifică, București, 1990.

Vianu, Tudor, *Studii de poetică și stilistică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968.

Vlad, Carmen, *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.

(Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)